

„Ha én főnök lennék, bizonyos szint fölött nem süllyednék bizonyos szint alá.”

Esterházy Péter: Termelési-regény

Alkalmazott pszichológia az intézményes nevelésben

2. Az elsődleges környezet: a család.

Család a történelemben. A család funkciói.

A család működése. Családi életciklusok. Családstruktúrák.

Dr. József István

A család

A család a **társadalom legkisebb része**, az individuális élet realizálásának egyik legjelentősebb területe, mely biztosítja a mennyiségi és minőségi ember utánpótlást a társadalomnak.

Mint primer, elsődleges, intim csoport, a legfontosabb közvetítő láncszem az ember és a társadalom különböző szférái között.

A család fogalmi meghatározását tekintve megállapítható, hogy egy-egy szerző attól függően alkotott róla meghatározást, hogy milyen aspektus szerint vizsgálta azt (Komlósi, 1995).

Parsons

A család **szociális rendszer**, melyben a kapcsolatok és az interakciók nem esetlegesek, hanem összefüggenek egymással, és a családtagok egymáshoz fűződő viszonyából vezethetők le.

A családi struktúra helyei elvárásokkal kapcsolódnak össze, bizonyos funkciók teljesítését jelentik, amelyek rendszert alkotnak és meghatározzák a család működését.

Burgess

Interakcióban lévő személyek egységeként írta le a családot, akiket társadalmilag determinált szerepük betöltésére való törekvés irányít.

Bell-Vogel

A család mint **szociális rendszer** nyitott, és alapvető sajátossága a családon kívüli rendszerekkel kiépített kapcsolat, melyben négy funkció lényeges: a reprodukzív szocializáció, a gazdasági, a politikai és a közösségi.

Ezekon felül a család stabilitásához szükséges a család vezetése, az integráció, a szolidaritás és a családi értékek, normák fenntartása.

Habermas

A családot mint a célok megvalósítására törekvő egyének szervezetét, a tagok szocializációjukért, magatartásáért felelős **normatív rendszert**, mások előtt önmagát valamilyennek megjelenítő együttest, egymással tartósan kommunikáló személyiségek csoportjaként fogja fel.

Harcsev

Történetileg meghatározott szervezetű szociális kiscsoportként definiálja, melynek tagjait összeköti a házassági vagy rokoni viszony, az élet közössége és a kölcsönös, közös erkölcsi felelősség, valamint a népesség fizikai és szellemi újratermelésének szükségletéből fakadó szociális szükségszerűség.

Winch

A reprodukció, a gazdasági, a politikai, a szocializáció és a nevelő funkció mellett **a vallási funkció is alapvető**, amely elősegíti a társadalmi kontrollt.

Kulcsár

A család szociológiai értelemben olyan csoport, amely legszűkebben **egy férfi és egy nő, valamint leszármazottainak tartós együttélését jelenti.**

Ez a férfi és a nő nemi kapcsolatán, illetve leszármazottainak vérségi kapcsolatán alapul, de tágabb közösséget is jelent, más jellegű kötelékek is erősítik, erkölcsi és jogi normák is szabályozzák, s jelentős szerepet tölt be az egyén és a társadalom viszonyát alkotó folyamatokban.

Szexuális viselkedés az emberré válás után

Korai paleolitikum

„Vadászat előtti szakasz
prédalesői”

Nemek közötti munkamegosztás nem létezett

Közép-paleolitikum

Megjelenik a ***munkamegosztás***

Nincsenek fallikus figurák, a nőfigurák nem szexuális bálványok, hanem ***termékenység szimbólumok*** voltak, nem nőket, hanem anyákat ábrázoltak

A párzás és a szülés összefüggését még nem ismerték.

Matrilineáris leszármazás

„Árucseré”, vagy a nemi partnerek cseréje?

matrilokális exogámia

Az a nem, amelyik csoportjából kivándorolt, hogy más csoportban találjon partnert, mindig **több tapasztalatot szerzett**, s ezáltal gyorsabb és alaposabb intellektuális fejlődésben részesült

Újabb paleolitikum

a férfiak **gazdaságilag** és **szexuálisan** is **dominánsá váltak**.

A férfi, mint magántulajdonos

Mezolitikum – *magántulajdon* felhalmozása

Apa nemzésbeli szerepe – *öröklés*.

A nők helyzete ezzel kritikussá vált.

Patrilineáris leszármazás – *patriarchális társadalom*

Családi formációk a történelemben

Az antik római família

Politikai szervezet volt, a római polgár csak egy politikai közösség tagjaként az, ami, az egyénnek a csoporton kívül nincs értéke.

Így a családokban **nem számított** a házastársak és a gyermekek közötti **érzelmi kapcsolat**.

A középkori nemesi család

Nem személyes egyesülés volt az emberek lelki és fiziológiai kielégítésére, hanem a család **folytonosságának biztosítása** és a **családi tulajdon megőrzésének** eszköze.

Ebben a korban **az igazi szerelmi viszony a házasságtörő kapcsolat volt**, míg a törvényes kapcsolat csak hivatalos, jogi értelemben volt mérvadó, amelyben az érzelmek nem játszottak szerepet.

Ez a forma az uralkodók, a főnemesség és a köznemesség soraiban egyaránt elterjedt volt.

A feudalizmus jobbágyi, paraszti családja

Patriarchális család volt, mely **egyben kisüzemi termelési és gazdálkodási egységként** is működött. A család több generációt magába foglaló nagycsalád volt, feje a legidősebb férfi, akinek szinte korlátlan hatalma volt: a családtagok felett abszolút tekintéllyel rendelkezett, a családtagok pedig feltétlenül alá voltak rendelve, engedelmességgel tartoztak neki. Ő rendelkezett minden felett, ő döntött lényeges és lényegtelen kérdésekben.

A patriarchális család zárt egység volt, a társadalommal a kapcsolatot egyedül a családfő tartotta.

A polgári család

Már **nem termelési egység**, gazdaságilag tekintve már csak fogyasztói közösség, ami a városokban előbb bekövetkezett, mint a falusi közösségekben.

A család szervezete is változott, fokozatosan **egyre több kétgenerációs család** keletkezett, általánossá vált a szülőkből és gyermekeiből álló nukleáris család.

A család feje továbbra is a férfi, ő a felelős a család jólétéért. Házasságok **elsősorban anyagi megfontolások** mentén jöttek létre. A gyermeknevelés az anya feladata, de a gyermek magaviseletének megítélése, a büntetés a családfő feladata volt. A nő ebben a családfő formában is a **férfi kiszolgálója**, a polgári család természetes állapota a nő elnyomott helyzete, egyenlőtlensége.

A férjet nem kötötte szigorúan a házastársi hűség, mint a feleséget, ő áthághatta és gyakran át is hágt a erkölcsi előírásokat. A polgári családot kiegészítő prostitúció természetes velejárója volt a kor szellemének, melyet a feleségeknek – anyagi függőségük miatt – el kellett viselniük.

Ebben a családban alakult ki a férfias férfi és a nőies nő sémája.

Idővel a polgári családban is változások következtek be, egyre több feleség ment el dolgozni, ami azt jelentette, hogy ezek **a nők viszonylagos anyagi és bizonyos szellemi függetlenségre** törekedhettek. Ennek következtében a korábban alárendeltségük miatt a felszín alatt megbúvó ellentétek most már nyílttá váltak.

Nőtt a válások száma, nyitottabbá váltak a családok. Ez a demokratizálódás a legszegényebb rétegekben fordult elő legnagyobb arányban, ahol a nők eleve munkavállalók, így anyagilag függetlenebbek voltak. A házasságok sem anyagi cézzal jöttek létre, a vonzalom lett elsődlegessé.

A család legfőbb törekvése a biztos megélhetés lett.

A férj és a feleség együtt irányítja a családot, közös a felelősség.

A család mint rendszer

A család olyan elsődleges szociális kiscsoport, közösségi rendszer, amely **vérségi és érzelmi** kapcsolatokra épül. A családtagoknak megvan a **szerepük, feladatuk és jellegzetes viselkedésmódjuk**. E rendszer feladata a család érzelmi egyensúlyát biztosítani és a tagok személyiségfejlesztését segíteni (**Hegyiné, 2003**)

A család **kapcsolati mintákon** keresztül működik. A tagok közötti **ismételt tranzakciók** alakítják ki, hogy hogyan, mikor és kihez viszonyuljanak. **Az ismételt műveletek képezik a tranzakciós mintát**. A családtagok viselkedését a kapcsolati minták szabályozzák, amit **két korlátrendszer** tart fenn. Az első általános, ebbe tartoznak az **univerzális szabályok**, melyek a család szerveződését irányítják. A második a családtagok **különös**, csak az érintett családra jellemző **kölcsönös elvárásait** tartalmazza (**Minuchin, é.n.**).

A családkutatók a család lélektani történéseit a **rendszer szemlélet** alkalmazásával írják le (**Hegyiné, 2003, Vajda, 2005**).

A megközelítés lényege az egészséges látásmód, mely szerint **a család egységes egész**, továbbá az emberi rendszerek önreflexívek, ahol az eseményeket a tagok ellenőrzik, és az események hatása visszatáplálódik a rendszerbe.

A család tagjai egymással **kölcsönös függésben** vannak, az események feletti kontrolljuk és az eseményekbe való bevonódásuk hierarchikus.

Bármelyik családtag életében fontos változás áll be, ez az egész rendszer működésére kihatással lehet, azaz a hatás befolyással lesz valamennyi családtag életére (**Dallos – Procter, 1990**).

Az élő rendszerek olyan **alrendszerekre** tagozódnak, melyek önmagukban is rendszerként értelmezhetők.

Az alrendszerek **nem képesek a többi alrendszer nélkül működni**, a közöttük működő kapcsolat befolyásolja a rendszert, ami visszahat a részek működésére.

Legfontosabb alrendszerek a ***házastársi, a szülői, a nagyszülői és a gyermeki*** alrendszer.

A család emocionális egységét és a gyermekek szocializációját elősegíti, ha a családon belüli alcsoportok szilárdak, és jól viszonyulnak egymáshoz (Murányi-Kovács – Kabainé, 1988).

A családok egészséges működéshez a családnak védenie kell a teljes rendszer integritását és az egyes részeinek funkcionális autonómiáját. **Minden családtagnak és minden alrendszernek ki kell alakulnia saját pszicho-dinamikai területének függetlenségét és kölcsönösségi viszonyait (Minuchin, é.n.).**

A családok fennállásuk során dinamikusan változnak, és több, jól meghatározható fejlődési szakaszon (**életcikluson**) mennek keresztül, melyekben más-más funkciók kerülnek előtérbe. A családi életciklusok modelljét a 70-es évektől az Erikson-féle személyiségfejlődési modell mintájára dolgozták ki.

Életciklus modelleket több szerző is alkotott, valamennyi arra az elvre épül, hogy a család életében egymás utáni, **minőségi változások** következnek be, melyek a családra mint rendszerre – beleértve minden családtagot és a tagok kapcsolatát – **egyszerre hatnak**.

A család rendszerszemlélete (Hill és Rodgers)

Túlmege az előbbi szemléleten. A család legfontosabb eseményei megváltoztatják az egész interakciós és érzelmi rendszert.

A családi életciklusokat a generációk viszonya szerint határozza meg

- újonnan házasodott pár családja
- gyermeket váró és újszülöttet nevelő család
- kisgyermekes család – óvodást nevelő család
- kisiskolás(okat) nevelő család
- kiskamasz a családban
- serdülőt nevelő család
- fiatal felnőttet kibocsátó család
- magukra maradó aktív szülők
- inaktív, idős házaspár

A változások természetesen, és megpróbáltatásokkal, **normatív krízissel** járnak (**Mirnic, 2009**).

A család mint rendszer megfelelően és hibásan egyaránt működhet.

A hibás működés a gyermekeket a fejlődésükben akadályozza

Az így működő csalárendszer **lezárja önmagát és védelmezi** a törékeny belső egyensúlyát.

Ha ez az egyensúly megbomlik, kitermelheti akármelyik családtag **viselkedészavarát**, amivel eltakarhatja, vagy kiegyenlítheti a többi családtag gyengeségeit, személyiséghibáit (**Bagdy, 2014**).

A jól működő család (Beavers, 1993, idézi Mirnics, 2009)

Világos határok a generációk között

A családi együttélés normái világosak, mindenki által ismertek, és betartásra kerülnek.

Demokratikus működés

Nem tekintélyelv (esetleg kényszer) alapján működnek, és tiszteletben tartják egymás autonómiáját.

Nyílt kommunikáció

Megszokott és elfogadott az őszinteség, a családtagok toleránsak a többiek gondolatai és érzései iránt.

Társas készségek jók

A kapcsolatok megrendülése nélkül képesek a szabad véleménynyilvánításra, alkudozásra és tárgyalásra.

Melegség és optimizmus

A család légköre szeretetteljes, a kapcsolatok maguk is örömforrások.

Spirituális hit

Meghatározó a családtagok belső hite tekintet nélkül arra, ki milyen valláshoz tartozik.

A fenti ismérvektől eltérő működésű családok két kategóriába sorolhatók. Egyikből a **megfelelően beilleszkedő, de enyhe érzelmi problémákra hajlamos** utódok kerülnek ki, míg a másik kategória **lelki betegségek tüneteit mutató** gyermekeket tömörít.

Az elsőben **erős kontroll** jellemzi a tagokat, **szigorú normarendszer** szerint élnek. Egyik szülő általában a megkérdőjelezhetetlen bíró szerepét vállalja fel, amely a többi családtagban erős szorongást, rejtett agressziót indukál. A kommunikáció jóval negatívabb a jól működő családnál.

A nemi szerepek erősen sztereotípek, rugalmatlanok, az érzelmi közelség gyenge.

A második kategóriába tartozó családoknál **éretlen személyiségűek** és **rugalmatlan viselkedésűek** a tagok, nehezen és nem hatékony módszerrel kommunikálnak. *Gyakori a cinizmus, az értékesztettség, a depresszió.* A gyermekek gyakran kényszerülnek szülőszerepbe. Öndesztuktív vagy antiszociális utódok kerülnek ki ezekből a családokból.

Köszönöm a megtisztelő figyelmet!

www.jozsefistvan.hu

Dr. József István PhD okl. szakpszichológus